

RECENSIES

pold I de eerste sessie van de Kamer in 1831 in het uniform van luitenant-generaal van de burgerwacht opende, is kenschetsend voor het grote aanzien, dat de instelling in de toenmalige 'bourgeoisdemocratie' genoot. Met de jaren sleet echter ook dit. De overheid zag immers dat het vrijwilligerskorps, dat geen degelijke scholing noch opleiding genoot, niet veel waarde had, en dat ondanks al zijn uiterlijk vertoon, waarvan het met regelmaat blijk mocht geven, zeker geen militaire troef was. Risquons-Tout en de toenemende polariteit tussen enerzijds liberalen en katholieken (waarbij de burgerwacht gedwongen werd op te treden tegen leden van haar eigen fractie) en anderzijds tussen arbeiders en burgerij, gaven aanleiding tot nieuwe organieke wetten om de burgerwacht aan de meer ingewikkelde taak van ordehandhaver te laten beantwoorden. Wanneer met Leopold II de grote sympathie van het koningshuis wegvalt, is evenwel voorgoed een keerpunt bereikt. De grote hervorming van 1897 kan daar niet veel meer aan verhelpen. Slechts een laatste maal treedt het korps massaal op. Bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog worden de 'zondagssoldaten' gepromoveerd tot ware strijdkrachten met alle gevolgen van dien: 'In het massaschouwspel van de I.W.O. liepen de Wachten als figuranten voor de voeten van hun medespelers, de militairen. Hoe vlugger zij zich van hen konden ontdoen, hoe beter!' (203). Wat dan ook gebeurde: op 13 oktober 1914 werd de burgerwacht ontbonden.

Toch goed om 84 jaar Antwerpse geschiedenis te schetsen, waarbij de - ook te Antwerpen - voornamelijk en hoofdzakelijk Frans ingestelde wacht niet gevrijwaard bleef van de typische Belgische taaiperikelen (met het geval Albrecht, 'majoor-kop-af', als orgelpunt) en waarbij de instelling de gevolgen droeg van de toenemende sociale en politieke spanningen, die in de havenstad wel eens hoog konden oplopen. Zo moest op het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw herhaaldelijk en vaak langdurig opgetreden worden (ondermeer bij de beruchte stakingen van 1876, 1880, 1886, 1893, 1900 en 1907).

Na lezing van het werk is de Antwerpse burgerwacht geen onbekende meer; toch blijven specifieke vragen betreffende de interne organisatie onbeantwoord (ondermeer de verhouding tussen de verschillende korpsen, de recrutering van de wachten, de mogelijkheden tot bevordering, de kostprijs van de burgerwacht). Tevens betreuren we het dat de auteur verzuimd heeft het rijke archief te raadplegen, dat in het Koninklijk Legermuseum (en niet 'museum van oorlog') wordt bewaard.

De grote verdienste van de schrijver - als niet-historicus - is evenwel, dat hij de geschiedenis van de burgerwacht brengt op een aangenaam leesbare en vlotte wijze, dankbaar gebruik makend van de talrijke eigen Antwerpse historietjes, de alledaagse 'faits divers', voorzien van een historische achtergrond. Hierdoor wordt een werk afgeleverd, dat menig Antwerpenaar met plezier ter hand zal nemen.

P. de Gryse

E. Ryckaerts, *Vlaamse jeugdliteratuur. Tentoonstellingscatalogus* (Antwerpen: Vlaams Kultuurleven, 1979, xx + 230 blz.).

Van 15 december 1979 tot 2 februari 1980 werd in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel en van 16 mei tot 24 augustus 1980 in het Archief en Museum voor het Vlaams Kultuurleven te Antwerpen een tentoonstelling gehouden over de Vlaamse jeugd auteurs sinds 1832. Het voor mij liggende boek is de gemeenschappelijke catalogus van beide tentoonstellingen.

In een ten geleide schetst de heer Willekens, voorzitter van het Nationaal Centrum voor

Jeugdliteratuur, terecht dat de wetenschappelijke studie van de jeugdliteratuur nog in haar kinderschoenen staat. Zolang men echter over onvoldoende studies, laat staan synthesestudies, beschikt met betrekking tot het alfabetisme en de scholarisatie van de jeugd in Vlaanderen kan men moeilijk het fenomeen jeugdliteratuur evalueren en in zijn relatie tot de volwassenenliteratuur beschouwen. Gelukkig groeit de belangstelling voor het kind, de alfabetisatie, de scholarisatie en de volksliteratuur (almanakken en blauwe boekjes) bij historici dermate dat we wellicht reeds over enkele jaren een heel stuk verder zullen staan. Het zal dan misschien mogelijk zijn om de jeugdliteratuur en de 'Trivialliteratuur' der volwassenen op een meer sociologische wijze te benaderen en in zijn historische evolutie te zien. Hier ligt alleszins een mooie taak weggelegd voor interdisciplinair onderzoek.

Uit deze catalogus blijkt hoe pover het gesteld was met de Vlaamse jeugdliteratuur voor de tweede wereldoorlog. Het Vlaamse jeugdboek kan niet stoelen op een traditie, op grote klassiekers. Tot aan Abraham Hans (1882-1939) was de schaarse jeugdliteratuur belerend en moraliserend en stilistisch slecht. Het is trouwens een vrij recent gegeven dat men evenveel stilistische en literaire waarde hecht aan het jeugdboek als aan het volwassenenboek. Ik kan het volledig eens zijn met E.M. Willekens die pleit voor een meer positieve benadering van auteurs als Hendrik Conscience en Abraham Hans door hun volksboekjes niet te beoordelen - of liever te veroordelen - naar de literaire en taalkundige kwaliteiten maar naar de inhoudelijke en sociale functie van hun geschriften. Ze hebben zeer zeker een positieve rol gespeeld bij de verruiming van de horizon van de gewone man. Ik citeer E.M. Willekens: 'Hans' Kinderbibliotheek, zo zij al niet tot een appreciatie van 'de mooie taal' leidde, leidde onderhuids tot een brede historische kennis, van Boudewijn-met-de-Yzeren-Arm tot de eerste wereldoorlog, tot positieve levenservaring, tot brede inzichten in wat men thans de heemkunde noemt en spelenderwijs, tot het inzicht in maatschappelijke structuren die zonet bekritiseerd, dan toch verklaard werden' (xv). Buitendien werden die boekjes gepresenteerd in een vorm die een leesvreemd publiek tot lezen aanzette. Ook John Flanders (1887-1964), een veelschrijver in de reeks Vlaamse Filmkes, werd door de literaire critici om dezelfde redenen negatief beoordeeld.

In de eigenlijke catalogus zijn de auteurs chronologisch volgens hun geboortedatum gerangschikt. Iedere auteur krijgt een korte biografische notitie gevolgd door een bespreking van de tentoongestelde werken en portretten. Wat opvalt bij het doornemen van deze lijst is vooreerst het groot aantal schoolmeesters en -meesteressen dat zich, zeker in de negentiende eeuw, gewaagd heeft aan het schrijven van boekjes met, zoals te verwachten, een sterk opvoedend-moraliserend accent. Belangrijk in die eeuw is de veelvuldige optekening van kinderliedjes en -gedichtjes. Ook werden veel toneelwerkjes voor de schooljeugd geschreven. Dit is ongetwijfeld nog een voortzetting van de ancien régime-traditie waarbij een zeer grote pedagogische waarde gehecht werd aan schooltoneel. Eveneens in de negentiende eeuw werden heel wat klassieke sprookjes tot een Vlaamse versie bewerkt en werden talrijke in omloop zijnde kinderverhaaltjes opgetekend.

Met Dina Demers (1866-1958) kan men beginnen te spreken van echte moderne jeugdromans, in haar geval van meisjesboeken: een spannend verhaal, levensechte, niet al te geïdealiseerde personages en een waarheidsgetrouwe intrige. Het is echter pas na de tweede wereldoorlog dat schrijvers zich in Vlaanderen uitsluitend of bijna uitsluitend op wat men noemt het betere jeugdboek gaan toelleggen en aan jeugdliteratuur dezelfde esthetische en inhoudelijke betekenis en waarde gaan hechten als aan de volwassenenliteratuur. Dat de twee eigenlijk niet strikt gescheiden kunnen worden bewijzen trouwens de talrijke literatoren die zich hebben laten verleiden tot het schrijven van jeugdverhalen en -romans (bijvoorbeeld Hendrik Conscience, Pieter Geiregat, Virginie Loveling, Marie Belpaire, Rosé

RECENSIES

Gronon, Marnix Gijsen, Aster Berkhof en Jos Vandeloo). Achteraan in de catalogus werden de reeksen (bijvoorbeeld Hans' Kinderbibliotheek, Vlaamse Filmkes, Historische Verhalen voor de jeugd, en andere) opgenomen, evenals de periodieken, tijdschriften en de vakliteratuur.

Uit dit alles blijkt dat er stof genoeg voorhanden is om een historicus aan het werk te zetten om het fenomeen jeugdliteratuur in Vlaanderen eens niet vanuit de literaire of literair-historische hoek te beschouwen maar vanuit een meer sociaal-historisch oogpunt. Ook de mentaliteitsgeschiedenis heeft er een hele klui aan. De studies van Helmut Gaus over de volwassenenliteratuur en -lektuur, tonen ten overvloede hoe relevant en boeiend een dergelijk onderzoek kan zijn.

Tot slot wil ik nog kwijt dat het met enige nostalgie is dat ik de talrijke auteurs en boektitels weer onder ogen heb gekregen, boeken die ik in mijn jeugd als verwoed lezer heb verslonden. Gelukkig beschikten we in de jaren vijftig over een groter aanbod Nederlandstalige jeugdliteratuur dan in de hierboven beschreven periode. De Noordnederlandse jeugdboeken en dé boeken uit het buitenland in Nederlandse vertaling vulden het toen nog schaarse lezenswaardige Vlaamse boekenbestand aan. Ook dit moet natuurlijk in beschouwing genomen worden als een analyse gemaakt wordt van de lektuurvoorziening in het verleden en van de invloed die die lektuur heeft uitgeoefend op de jeugdige lezer. Bij mij heeft die confrontatie tussen Zuid- en Noordnederlandse jeugdliteratuur alleszins duidelijke sporen nagelaten.

Hilde de Ridder-Symoens

J.C.H. Blom, *Verzuiling in Nederland in het bijzonder op lokaal niveau, 1850-1925* (Amsterdamse Historische Reeks 2; Amsterdam: Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam, 1981, 64 blz., f 8,50). *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, Themanummer Verzuiling, XIII (1982) aflevering 1 (Gent: Jan Dhondt-Stichting v.z.w., 178 blz., BF860,—).

Sinds de wetenschappelijke discussie over het verschijnsel verzuiling in de tweede helft van de jaren vijftig een aanvang nam, is deze vooral door vertegenwoordigers van de sociale wetenschappen beheerst. De verzuilingshistoriografie draagt de sporen van deze bijna dertigjarige sociaal-wetenschappelijke dominantie: er is zo langzamerhand een opvallende discrepantie ontstaan tussen enerzijds de rijkelijke theorievorming over verzuiling als maatschappelijk verschijnsel en anderzijds de zeer beperkte operationalisering en toetsing hiervan door middel van historisch onderzoek. In deze situatie lijkt verandering te zullen komen. In Nijmegen werken sinds 1979 het Katholiek Documentatie Centrum en het Sociologisch Instituut samen aan een onderzoek naar verzuiling en ontzuiling van het Nederlands katholicisme. Zowel de ontwikkeling van het georganiseerd katholicisme op lokaal niveau vanaf 1870, als het netwerk van nationale katholieke organisaties en de katholieke elite krijgen aandacht. Bij de vakgroep Nieuwste Geschiedenis van de Katholieke Universiteit startte in 1982 een driejarig onderzoek, dat vanuit een internationaal-comparatieve benadering plaatsvindt. Het uitgangspunt is hier dat de verzuiling niet uniek is voor de Nederlandse katholieken. Ook onder hun geloofsgenoten in België, Zwitserland en Oostenrijk voltrokken zich vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw verzuilingsachtige processen. Het vergelijkend bestuderen en verklaren van overeenkomsten en verschillen in de ontstaansfase van deze verzuilingskatholicismen is het voornaamste oogmerk van dit onderzoek. Tenslotte is er het onderzoeksproject, dat door de vakgroep Nieuwe en Theo-